

Chciałoby się tu rzec, że przez nie całkiem uzasadnione i zbyt daleko idące hipotezy marginalne, drugorzędne w stosunku do głównej tematyki pracy „przycmili” niejako Autor najważniejszą koncepcję tej partii swych rozważań, a mianowicie bardzo prawdopodobny wywód o opuszczeniu Polski przez Świrada właśnie podczas wypadków 1022 roku i może mniej pewny już domysł łączący go z obrządkiem metodiańskim (s. 35—37).

Z kolei przystępuje Autor do omówienia pobytu św. Świrada w Nitrze (c. 37—47), gdzie wstąpił on do monasteru św. Hipolita na Zaborze, dłużej zatrzymuje się nad metodiańską regułą tego klasztoru (s. 47—57) i pobyt tam swego bohatera. Niezmiernie interesująco przedstawiają się uwagi Autora o abba Zosimas'ie i wielkopostnych praktykach eremity (s. 58 n.). Ks. Milik znakomicie wykazuje tutaj swoje kompetencje jako hagiologa. Zanotujmy interesującą hipotezę (s. 69—71) o prawdopodobnej pielgrzymce św. Świrada do Ziemi Świętej, podczas której miałby się on zetknąć z różnymi rygorami ascetycznymi, które staną mu się niebawem bliskie. Równie wnikliwe są rozważania o „trudach eremity Andrzeja” (s. 72—84) — życiu Świrada w pustelni podnitrzańskiej, w których polskiego historyka zajmują zwłaszcza te, które dotyczą tak dyskutowanej niegdyś sprawy postu dziewięciodniowego, praktykowanego w wiekach średnich na Węgrzech, w Chorwacji i w Polsce, na terenie wpływów obrządku metodiańskiego (s. 73—74, s. 159—160). Za ks. J. Sossallą zwraca Autor uwagę na istniejące jeszcze dziś na Śląsku Opolskim ślady takich właśnie praktyk postnych (por.: „Wiadomości Urzędowe Kurii Biskupiej Śląska Opolskiego”, t. XIX, 1964 nr 7 s. 167; ks. Milik, omawiana praca, s. 160), wskazuje, że ślady tych zwyczajów zachowały się w nazwie niedzieli starozapustnej itd. (s. 74). Post dziewięciodniowy uważa ks. Milik za ślad — podobnie jak kult św. Świrada — „chrześcijaństwa przedmieszkowego” w Polsce (s. 74). Czy aby na pewno przedmieszkowe? Wbrew poglądom części badaczy dawniejszych (bp W. Szcześniak, T. E. Modelski) Autor stwierdza (s. 159—160), że praktyka postu od Siedemdziesiątnicy, nie licząc sporadycznych wypadków, w zasadzie nie była znana na Zachodzie. Wiele miejsca poświęcił Autor w swej książce na analizę ascetycznych praktyk św. Świrada.

II-a część pracy (s. 85—113) zawiera „przyczynki do historii kultu św. Świerada”. Autor zajmuje się najpierw kultem ludowym w Słowacji, którego istnienie potwierdza już bp Maurus (s. 85—87), potem (s. 88—99) kultem monastycznym. Oglasza tu bardzo cenne fragmenty z *Sacramentale Hahotense* z biblioteki uniwersyteckiej w Zagrzebiu (s. 89—90), wreszcie publikuje officium ku czci św. św. Andrzeja i Benedykta z *Breviarium Zagrabienense* z XIII w., cenne świadectwo kultu Świętego na Węgrzech (s. 92—99) oraz przytacza interesujące dane o czci św. Świrada w katedrze nitrzańskiej. Ostatni ustęp poświęcony jest kultowi w Polsce i legendzie tropskiej (s. 100—113); zdecydowanie przyciśnięta się Autor próbom doszukiwania się w niej realnych danych do życia bohatera. Na s. 114—173 podano przypisy, nieraz bardzo obszerne, s. 174—181 uzu-

pełnienia, s. 182—186 streszczenie angielskie, s. 187—191 indeks imion świętych.

Książka ks. Milka, którą szerzej omawiamy ze względu na to, że jest u nas trudno dostępna, ze wszech względów zasługuje na baczną uwagę. Hagiologiczne i biblistyczne kompetencje autora dały w niej niezmiernie ciekawe rezultaty. Niewielu historyków polskich mogłoby się o nie pokusić. Ale jednocześnie odnosi się wrażenie, że im dalej od zasadniczego terenu zainteresowań Autora, tym mniej pewnie się, on czuje. I tu właśnie rodzą się potknięcia metodyczne, wynikające niekiedy z okoliczności, że nie udało się mu dotrzeć do niektórych prac, zwłaszcza polskich powojennych — krytyczny czytelnik może wskazać, że popełnia on niekiedy te same nieścisłości, które skutecznie zwalcza w rozumowaniu innych, nie posiadających takich jak on kwalifikacji hagiologicznych.

Andrzej F. Grabski

Zbigniew Pęckowski, *Studia z dziejów miasta i ziemi miechowskiej do roku 1914*, Kraków, Wydawnictwo Literackie 1967 ss. 511, ryc. 3 + 97.

Ostatnio ukazała się książka o charakterze monograficznym na temat miasta Miechowa i jego regionu. Pozycja ta jest ze wszech miar godna odnotowania, gdyż spełnia jeden z podstawowych warunków pracy naukowej posługuje się materiałem historycznym zgromadzonym przez autora ze znanstwem i wytrawnością historyka, choć pisana przez prawnika. Materiały te, to przeważnie dokumenty archiwalne, akty i przywileje, jakie nadawali miastu poszczególni królowie polscy. Autor zachowuje dystans i krytycyzm wobec wszelkich obiegowych, tradycyjnych wiadomości nie mających pokrycia w materiale dowodowym, na temat miasta. Tak więc merytorycznie książka Pęckowskiego jest pełnowartościowa, ujmuje bowiem szeroki krąg problematyki całego regionu w jego rozwoju dziejowym, rozбивa temat na zagadnienia życia gospodarczego, politycznego, religijno-obyczajowego, kulturalnego i administracji prawnej. Z takiego układu problematyki kompozycja całości podzielona na VI części i 19 rozdziałów. Mimo podziału zachowana jest jednak oś kompozycyjna, wokół której rozmieszczone zostały wiadomości zgromadzone przez autora z górą lat piętnaście, a w większości materiały dostarczające danych dotychczas były niepublikowane. Ten fakt dodaje książce wartości poznawczej. Autor nie cofa się przed samodzielnym ocenieniem i wyciąganiem wniosków historycznych czy też wstawieniem własnych tez naukowych w oparciu o zaplecze materiałowe nawet wtedy, kiedy jego tezy stają w pozycji do ustalonych sądów, kiedy musi przewyżczać dodatkowe trudności w postaci schematów i legend paranaukowych, przyjmowanych jako pewniki naukowe.

Cenny jest skompletowanie listy proboszczów generalnych komendatoryjnych. Autor wymienia kardynała Karola Ferdynanda Wazę syna Zygmunta III, ks. opolskiego, raciborskiego, biskupa płockiego i wroc-

ławskiego (1654—56 r.) powołując się na Kronikę klasztorną z 1746 r. i Kronikę parafii chełmskiej, s. 465¹. Drugiego administratora komendy miechowskiej wymienia autor Antoniego Ostrowskiego (1779—82 r.), opata tynieckiego, biskupa inflanckiego, wrocławskiego, potem arcybiskupa gnieźnieńskiego.

Zgłoszone uwagi krytyczne, jakie się nasuwają podczas lektury, a które tu należałoby wypowiedzieć, mają charakter uzupełniający sprawy zasygnalizowane przez autora omawianej pracy i dotyczą spraw marginesowych. Otóż wzbudza pewne zastrzeżenia samo następowanie po sobie poszczególnych części i rozdziałów. W pierwszej części np. zajmuje się autor dociekaniem i analizą działalności Jaksy, związanej z miastem. Natomiast część druga zaczyna się od wstępu poświęconego topograficznemu warunkom miasta, by później zająć się jego historią do końca XVIII wieku.

Zestawienie dwóch pierwszych części sprawia wrażenie sztucznego połączenia. W części trzeciej zapoznaje autor czytelnika z regionem i miastem w okresie zaborów od 1795 roku do 1914, zaś w części czwartej wraca do opisu urbanistycznego rozwoju Miechowa. Część piąta powinna stanowić zasadniczą część pracy ze względu na zasługi i znaczenie, jakie mają bożogrobcy dla miasta, zwłaszcza w jego początkowym okresie. Przyczyni się oni do wzrostu nie tylko kulturalnego, ale i ekonomicznego Miechowa. A właśnie ta część o bożogrobcach robi wrażenie powierzchowności i telegraficznego informowania o faktach, na które przecież nie brakło badaczowi pokrycia w materiałach i dokumentach. Ostatnia część opisuje dobra miechowskie. Jedną tylko część trzecia mówi o obwodzie i powiecie miechowskim, inne o samym Miechowie. Czy nie lepiej było zająć się ziemią miechowską w oddzielnej publikacji, do której ma już autor materiały, jak twierdzi we wstępie?

Klasztor miechowski bożogrobców posiada zabytki muzyczne wartości znacznej i o nich koniecznie należało powiedzieć, informując ściśle i rzeczowo czytelnika o tym, co się tutaj znajduje z tej dziedziny. Okazuje się, że Pęcowski popełnia nieścisłości w klasyfikowaniu i nazywaniu tych zabytków. Nazywa je po prostu kancjonałami (s. 368) nie dostrzegając podstawowych różnic w samym przeznaczeniu i wykonaniu. Jeden z zabytków *Notae musicae cum regulis...* oprawiony z łacińskimi traktatami teologicznymi jest dwugłosowym opracowaniem 23 hymnów do Matki Boskiej (rkps 2461 w Bibl. Jagiel.). Nie jest pewna proveniencja, a notatka, że rkps był w posiadaniu bł. Jana z Kęt w 1421 r. nie daje

¹ Nie mówią o tym ks. J. Gacki, *Bożogrobcy*, „Pamiętnik rel.-mor.”, t. XXIV, Warszawa 1853, s. 242 i ks. M. Buliński, *Wiadomości historyczne o Zak. Kan. Reg. Str. Gr. Chr.* w tymże „Pamiętniku” t. XXII, nr 5, Warszawa 1852, s. 490. J. Bartoszewicz, *Królewicze, biskupi*, Warszawa 1854, s. 206, wspomina, że kardynał Ferdynand był opatem w Czerwińsku od 1633 r.

prawa do łączenia go z Miechowem². Drugi natomiast przechowywany w Arch. Par. w Miechowie jest zwykłym rytuałem — agendą (rkps b. s. z 1576 r.).

Autor nie wykorzystał, jak można przypuszczać na podstawie jego pracy, bogatego w materiały archiwum Diecezji kieleckiej, zwłaszcza jeśli chodzi o dane personalne odnośnie pracy duszpasterskiej proboszczów miechowskich. W monografii Miechowa Pęcowskiego brak w ogóle listy rejestrującej choćby ich nazwiska. A sprawa nie jest malej wagi, gdyż niejednokrotnie ci ludzie wpływali zasadniczo i decydująco na sprawy miejskie. Tytuł książki mówi, że autor obejmuje okres do 1914 r. O filialnych placówkach Miechowa na Śląsku pisał w oparciu o źródła śląskie, niemieckie i polskie W. Herrmann, *Zur Geschichte der Neisser Kreuzherren vom Orden der regulierten Chorherren und Wächter des Heiligen Grabes zu Jerusalem mit dem doppelten roten Kreuz*, Breslau 1938 (jest to drukowana część rozprawy doktorskiej). Historią Śląska, a więc i zakonów tam powstałych zajmuje się T. Silnicki, *Dzieje i ustrój Kościoła Katolickiego na Śląsku do końca w. XIV*, Warszawa 1953. Obie te pozycje zostały przez autora pominięte. Na mapce placówek filialnych miechowitów podaje autor miejscowość Rychbach z dawną nazwą (dziś Dzierżonów), natomiast Ząbkowice i Potok (dawną niemiecką nazwą Frankenstein i Kuntzendorf) z nazwą polską obecnie używaną.

Jednorazowe użycie określenia przez S. Nakielskiego w *Miechovii...*³ (s. 625) „Joannes à Lwowek, cognomento Niger”... odnośnie proboszcza przeworskiego, a później prepozyta generalnego Jana ze Lwówka, należy przyjąć raczej jako przydomek „Czarny”, „Murzyn” lub przezwisko, a nie nazwisko rodowe. Nakielski na tej samej stronie mówiąc o poprzednim proboszczu przeworskim wyraża się podobnie... „Felix cognomento Lisko”. Trudno wyjaśnić dlaczego nazywa Piotra raz Włostowicem (s. 15, 17—27) innym razem Włostem (s. 18, 22, 25, 26, 29, 30)?

Wykaz miejscowości nie jest kompletny np. brak Lwówka Wielkopolskiego, z k którego pochodził ostatni z wolnego wyboru proboszcz Jan ze Lwówka (1544—1567 r.).

Odnośnie samej techniki prowadzenia przypisów i aneksów oraz informacji źródłowo-bibliograficznej można postawić zarzut niejasności wynikającej z systemu trojakiiego rodzaju odnośników. Z pomyłek drukarskich jedna na s. 57 mianowicie zmiana słowa arcyksiążę na arcybiskup rzuca się w oczy gdyż zmienia istotnie sens. „Powodem była niechęć arcyksięcia (austriackiego Maksymiliana) do ówczesnego proboszcza generalnego Andrzeja Batorego, który był zwolennikiem polityki kanclerza Jana Zamoyskiego (potem między kardynałem (Batorym) i arcybiskupem (?) była wielka przyjaźń”).

² Por. M. Szczepańska, *Zabytki muzyki wielogłosowej XV wieku* (w:) *Z dziejów Polskiej kultury muzycznej*, I. Kultura staropolska, Kraków 1958, s. 16.

³ S. Nakielski, *Miechovia sive promptuarium antiquitatum Monasterii Miechoviensis, Cracoviae 1634—1646*.

Streszczenie pracy w obcych językach (dziś często stosowane), stanowiłoby dodatkowy walor tej dobrej monografii, opartej na materiałach źródłowych i wszechstronnej wiedzy autora.

Ks. Henryk Piwoński

